

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Анотація. Розглянуто особливості розвитку сучасної системи вищої освіти в Україні та основні напрями у розвитку сучасної системи вищої освіти у світі. Досліджено тенденції розвитку вищої освіти в сучасних умовах, а також зв'язок освітніх реформ в Україні з Болонським процесом.

Аннотация. Рассмотрены особенности развития современной системы высшего образования в Украине и основные направления в развитии современной системы высшего образования в мире. Исследованы тенденции развития высшего образования в современных условиях, а также связь образовательных реформ в Украине с Болонским процессом.

Annotation. The article deals with the peculiarities of the modern higher education system in Ukraine and the main areas of development of the modern higher education system in the world. The trends of higher education development under contemporary conditions and relation of educational reforms in Ukraine to the Bologna process have been researched.

Ключові слова: система вищої освіти, ринок освітніх послуг, навчальні заклади, соціально-економічний розвиток.

Одна з характерних особливостей сучасного періоду розвитку цивілізації полягає в тому, що масштаби змін, які відбуваються в усіх сферах життєдіяльності суспільства, значні, а їх наслідки радикальні. Глобалізація в освіті веде до зростання академічної мобільності, уніфікації навчальних планів і методів навчання, широкого розповсюдження дистанційної освіти. У сформованих умовах з'явилося розуміння необхідності використання нових форм в освіті. Так, у 1971 році на конференції міністрів європейських країн було визначено п'ять основних напрямів розвитку освіти [1]:

- взаємне визнання дипломів;
- формування європейського університету;
- кооперація вторинної та вищої освіти;
- створення європейського центру розвитку освіти;
- установлення необмеженого державними кордонами інституту вищої освіти.

У червні 1999 року з'явилася Болонська декларація, яка стала поворотним пунктом у розвитку вищої школи Європи в напрямі інтеграції. Болонський процес означає [2]:

1. Прийняття системи чітко визначених і порівнянних ступенів, у тому числі шляхом використання додатків до дипломів, для забезпечення зайнятості європейських громадян і міжнародній конкурентоспроможності європейської вищої освіти. У Європі багато уваги приділяється уніфікації студентських документів за типом "транзитної заліковки", додатки до дипломів, в яких національною та англійською мовами буде максимально повно відображатися перелік отриманих знань.

Велика прозорість вищої освіти. Значна проблема – це надлишковий перелік спеціальностей і спеціалізацій.

2. Перехід на дворівневу систему навчання. Як у Європі, так і в Україні існує значні відмінності між ступенями, одержуваними в класичних університетах. Європейці вважають це можливим, важливо лише, щоб рівень освіти відповідав різноманітності запитів індивідуума, академічної спільноти та ринку праці. У Європі в основному введена система 3 + 2 роки (європейська модель), 4 + 2 (американська модель).

3. Установлення кредитної системи як засобу високої мобільності студентів. Європейський диплом бакалавра вимагає накопичити від 180 до 240 годин кредитів, а ступінь магістра додатково – 60 – 120 годин.

4. Мобільність студентів, викладачів, адміністрації. Глобалізація життя потребує фахівців, які зуміли прожити і повчитися в різних країнах. У планах Європи, щоб кожен студент міг хоча б місяць прожити за кордоном. Це важливо для вміння просувати свою (у тому числі освітню продукцію) на зовнішній ринок. Водночас закордонні ВНЗ заощаджують час, необхідний для вивчення іноземної мови.

5. Співпраця в забезпеченні якості освіти з метою створення порівнянних критеріїв та методології. Європа інтенсивно розпочинає створення мережі агентств із контролю якості та акредитації. Держава надає організаційну роботу професійним спілкам, насамперед міжнародним. Німецька мережа (елемент національної мережі забезпечення якості освіти) – DEGEFAL. Утворена європейська та міжнародна мережі агентств із забезпечення якості освіти.

6. Європеїзація вищої освіти, зокрема у розробці навчальних планів, тренінгів та досліджень. Мета – створити європейську систему освіти, яка буде конкурентоспроможною американській.

7. Інтеграція безперервної освіти в університетську. Концепція довічного навчання LLL (навчання через все життя) дозволить отримати протягом життя кілька дипломів і ступенів, і дасть університетам значні фінансові ресурси. Інтеграції в університетах численних галузевих інститутів поліпшить матеріальну базу університетів та зв'яже їх із життям.

8. Партнерство студентських та офіційних освітніх інститутів.

9. Підвищення привабливості та конкурентоспроможності європейської вищої освіти.

Формування до 2010 року європейського освітнього простору підпорядковане таким завданням [3]:

- збільшити здатність випускників до працевлаштування;
- підвищити мобільність громадян;
- збільшити потенціал конкурентоспроможності освіти.

У вересні 2010 року відбулася Паризька міжнародна конференція з освіти. Її учасники (127 країн світу) звернули увагу на реформи, покликані поліпшити якість освіти в умовах глобалізації, культурного різноманіття та досягнення науково-технічного прогресу, пошуку нових підходів навчання за принципом "вчитися жити разом" [1].

Глобалізаційні процеси, що відбуваються в сучасному світі, стають каталізатором трансформації традиційної системи освіти. Діяльність більшості освітніх установ трансформується відповідно до розвитку інформаційних технологій. Таким чином, головним завданням освіти в XXI столітті є застосування нових інформаційних технологій у поширенні знань. Ці технології дозволяють делокалізувати систему поширення знань за допомогою технології дистанційної освіти, завдяки якій якісна освіта стає доступною для кожного жителя Землі, незалежно від місця його проживання. Така освіта найбільш демократична, вона може бути адаптована до рівня знань і запитів окремого студента. Тому багато країн звертаються до ідеї безперервного дистанційного навчання, в рамках якої базова освіта розглядається лише як підготовка до професійної кар'єри, яку людина робить все життя. За цих умов навчання протягом усього життя стає пріоритетним. Глобалізація в галузі освіти передбачає інтеграцію та координацію національних освітніх систем. На тлі цього особливої важливості набуває проблема стратегічної орієнтації та інтеграції національних систем освіти. Національна освіта повинна бути спрямована на збереження кращих традицій і стандартів класичної освіти на тлі впровадження інновацій у вітчизняну освіту. Тому реформування освітньої системи має бути орієнтоване на вироблення моделі, що враховує як вітчизняний досвід, так і кращі досягнення світової освітньої практики [4].

XXI століття – це епоха інформаційного суспільства, епоха технологічної культури. Формування глобального інформаційного суспільства ставить на перший план проблему пошуку засобів поширення знань. Дистанційна освіта здійснює наближення знання до споживача, дозволяє пропонувати освітні послуги всім бажаним, незважаючи на географічні, державні, часові та інші фактори. Стратегічна мета дистанційної освіти – забезпечити громадянам право отримання освіти будь-якого рівня на місці їх проживання чи професійної діяльності. Дана мета досягається в руслі світової тенденції мобільного поширення знань за допомогою обміну освітніми ресурсами. За даними закордонних експертів у XXI столітті для кожного працюючого вища освіта стане мінімальним рівнем освіти. У світі має місце інтернаціоналізація освіти не тільки за змістом, а й за методиками навчання і організаційними формами. Освіта стає інструментом взаємопроникнення не тільки знань і технологій, але і капіталу, інструментом боротьби за ринок, рішення геополітичних завдань. При цьому дистанційні технології, володіючи високим ступенем охоплення, відіграють основну роль. Наприклад, у США за програмами дистанційного навчання сьогодні навчається близько 1 млн осіб. Навчальні курси, що передаються чотирма освітніми каналами, доступні по всій країні, а через супутник – іншим країнам світу. Програми електронної освіти розробляються більш ніж у 30 країнах. У Європі показовий приклад Національного університету дистанційної освіти в Іспанії, який відзначив свій 20-річний ювілей. Університет включає 58 навчальних центрів у країні і 9 (Бонн, Брюссель, Лондон, Женева, Париж та ін.) за кордоном. Останнім часом дистанційне навчання починає широко впроваджуватися в Росії, Казахстані, Україні та інших країнах СНД. Позитивним прикладом у галузі застосування новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій в освіті є Сучасна гуманітарна академія (більше 200 навчальних центрів у Росії, навчальні центри в країнах СНД – Україна, Казахстан, Білорусь, Молдова, Вірменія, Таджикистан, Киргизія, більш ніж 145 тисяч студентів). Відмінними рисами навчального процесу є гнучкість, адаптивність, модульність, економічна ефективність, орієнтація на споживача, опора на передові комунікаційні та інформаційні технології. Прийнято вважати, що освіта, заснована на інформаційних технологіях, становить третю глобальну революцію у розвитку людства: перша пов'язана з появою писемності, друга – з винаходом книгодрукування [5].

Нові інформаційні технології в освіті мають суттєві переваги. Вони сприяють ліквідації відставання периферійних районів держав від столичних та інших університетських центрів у контексті вільного доступу до освіти, інформації та культурних досягнень людської цивілізації. Тобто вони створюють умови для розвитку світового освітнього простору, експорту та імпорту освіти, об'єднання світового інтелектуального, творчого, інформаційного та науково-педагогічного потенціалів [4].

Освітні інновації успішно впливають на вирішення комплексу соціально-економічних проблем, насамперед, на викорінення безробіття, злочинності тощо. Сучасні засоби телекомунікацій дозволяють розробити ефективні навчальні технології, підвищити якість і доступність освіти. Для подальшого розвитку інформаційних освітніх технологій необхідно вирішити такі стратегічні проблеми [6]:

- систематизації, тобто має бути єдина стратегічна політика в галузі освітнього процесу;
- комплексності – спільне використання психолого-педагогічного, навчально-методичного та організаційного забезпечення інформаційних освітніх технологій;
- комунікацій, тобто необхідно підняти рівень телекомунікаційних технологій під час забезпечення їх необхідним фінансуванням;
- стандартизації, тобто існуючі інформаційні освітні системи якісно відрізняються один від одного за моделями, технологіями і формами організації;
- нормативно-правове забезпечення.

Розв'язання зазначених проблем приведе до різкого підвищення якості освіти.

Сьогодні національна освітня система зазнає серйозних трансформацій. Відбувається пошук шляхів перетворень у цій сфері діяльності у світлі Болонського процесу. Ставши самостійною і незалежною сферою діяльності, вища освіта прагне адаптуватися до нових умов, орієнтуючись на світові стандарти освіти. Проте пошук шляхів перетворень у цій сфері діяльності не має означати сліпе слідування світовим стандартам. Є доцільним використовувати позитивні аспекти світової системи освіти, не віддаючи забуттю власні освітні традиції. Серед ключових питань розвитку системи вищої освіти слід назвати такі, як:

- визначення місця університету в сучасному світі;
- зміна змісту вищої освіти [1].

Сьогодні вже очевидно, що класичні університети переживають критичний стан, викликаний, насамперед, процесами глобалізації та інформатизації, масштабною практикою вузькофункціональної освіти. Світ, в якому

виникли класичні університети, йде в минуле, отже, вони повинні адаптуватися до нових реалій, але як і раніше залишатися науковими освітньо-виховними центрами, що готують висококваліфікованих фахівців, які вміють перспективно мислити і бути відповідальними за майбутнє. І не випадково прийнята в Болоньї Велика Хартія європейських університетів, відводить таким ВНЗ центральне місце в суспільстві [3].

Реформування освіти в Україні значною мірою враховує об'єктивний вплив двох загальних для сучасної цивілізації тенденцій розвитку. Перша тенденція – посилення процесу глобалізації економіки, взаємозв'язку і взаємозалежності держав світу. Ця тенденція обумовлена розвитком науки, технологій, виробництва, що призводить до формування загального світового економічного простору і планетарного інформаційного поля, інтенсивного обміну результатами матеріальної та духовної діяльності. Друга обумовлена формуванням позитивних передумов для індивідуального розвитку особистості, її самореалізації в світі.

Підходи і практичні дії реформування та розвитку освіти в Україні базуються на концепції побудови незалежної демократичної держави, яка заснована на державних пріоритетах:

- доступ до освітньої та професійної підготовки всіх, хто має необхідні здібності, мотивацію і адекватну підготовку;
- використання освіти і професійної підготовки для захисту соціальних інтересів суспільства і стратифікації його членів за ролями і статусам;
- зменшення монопольних прав держави в освітній сфері за рахунок створення на рівноправній основі недержавних навчально-виховних, професійно-технічних і навчальних закладів, формування багатоваріантної інвестиційної політики в галузі освіти [5].

З урахуванням цього стратегічними пріоритетними завданнями реформування системи освіти в Україні є:

- побудова національної системи освіти, формування освіченої творчої особистості, забезпечення пріоритетного розвитку людини;
- функціонування і розвиток національної системи освіти на основі принципів гуманізму, демократії, пріоритетності суспільних і духовних цінностей;
- вихід системи освіти в Україні на рівень систем освіти розвинених країн світу шляхом масштабного реформування його концептуальних, структурних і організаційних основ [5].

Таким чином, можна стверджувати, що для України особливу актуальність набуває облік факторів соціально-економічного розвитку, серед яких значна роль відведена людському фактору. Особливе значення при цьому набуває система освіти. Відмінними рисами міжнародного навчального процесу є гнучкість, адаптивність, модульність, економічна ефективність, орієнтація на споживача, опора на передові комунікаційні та інформаційні технології. У зв'язку з тим, що сучасне суспільство вступає в епоху інформатизації, яка характерна тим, що інформація стає одним із найважливіших ресурсів, в освітньому процесі світового рівня спостерігається такий процес, як глобалізація – процес, який передбачає в галузі освіти інтеграцію і координацію національних освітніх систем.

Наук. керівн. Раєвцева О. В.

Література: 1. Режим доступу : <http://inpress.ua/ru/society/24203>. – Назва з екрану. 2. Національна доповідь "Розвиток системи освіти в Україні в 1995 – 2004 рр. "Національна доповідь України, представлена на Міжнародному форумі "Освіта для стійкого розвитку: на шляху до суспільства знання" // Освітній вісник. Форум. – 2004. – № 1. 3. Режим доступу : http://www.surm.md/index.php?option=com_content&ta. – Назва з екрану. 4. Режим доступу : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1298>. – Назва з екрану. 5. Рабинович П. М. Деякі питання статистичного дослідження структури соціально-економічних досліджень / П. М. Рабинович // Вісник статистики. – 2009. – № 10. – С. 18–24. 6. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали травень-грудень 2004 р.) / за ред. В. Г. Кременя ; упор. : М. Ф. Степко, Я. Я. Боллобаш, В. Д. Шинкарук та ін. – К. : Вид. ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2004. – Ч. 2. – 202 с.